

O LATURĂ MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ A PERSONALITĂȚII PROF. HENRI H. STAHL: TALENTUL DE POLEMIST

Începînd din anul 1933, o dată cu sistarea campaniilor monografice inițiate de prof. Dimitrie Gusti*, o parte dintre colaboratorii acestuia au părăsit echipa monografiștilor, pentru a-și urma propria carieră profesională sau pentru continuarea studiilor în străinătate.

Dincolo de această despărțire firească, motivată de încheierea perioadei de studenție a celor care contribuiseră prin eforturi personale or colective la constituirea nucleului Școlii sociologice de la București, se pot identifica și simptomele unei „crize” manifestată prin abandonarea, uneori discretă alterori declarată public, a punctelor de vedere ale „școlii”. Aceasta se datora, în bună parte, — nota Henri H. Stahl, referindu-se la tendințele pe cale de cristalizare ale mișcării legionare — „și faptului că școala sociologică din București se desfășura într-o atmosferă generală, culturală și politică, ostilă, resimțindu-se apăsătoare, pentru cei care nu erau de acord cu ea, dimpotrivă ispititoare (din păcate) pentru mulți din rîndurile tineretului” **

Între cei care și-au propus să o rupă, în mod deschis, cu școala lui Gusti, declarîndu-se în complet dezacord cu principiile promovate de aceasta, trebuie menționat așa-numitul grup „dizident” format din Ion Ionică, Dumitru C. Amzăr, Ernest Bernea și I. Samarineanu, foști participanți la cercetările întreprinse în Fundul Moldovei, Drăguș, Runcu și Cornova.

În perioada 1935 — 1936, acest grup, captat de mișcarea și ideologia legionară, a editat revista „Rînduiala”, apărută doar în patru numere, în cadrul cărora au fost publicate atacuri din ce în ce mai violente împotriva realizărilor școlii întemeiate de Gusti, împotriva profesorului însuși și a colaboratorilor săi.

Ulterior aceste atacuri au luat forma unor acuzații virulente la adresa metodologiei „școlii”, prin punerea la îndoială a însăși schemei de lucru propuse de Gusti și mai ales, împotriva modalităților teoretice prin care acesta propunea realizarea științei națiunii ca operă de „sinteză” a rezultatelor diferitelor științe particulare.

În aprilie 1937, Dumitru C. Amzăr a publicat în revista „Însemnări Sociologice” articolul *Reflecții și îndoieli asupra noilor inițiative ale Profesorului D. Gusti : Știința Națiunii* care, combătînd principiile școlii monografice, considera irealizabilă posibilitatea de elaborare a unei științe a națiunii românești prin intermediul anchetelor aplicate în lumea satelor.

* În anul 1931 se desfășurase campania monografică din Cornova, iar în anul 1932 fusese reluată cercetarea asupra Drăgușului (dezvoltată amplu în 1929), după care — la propunerea prof. Henri H. Stahl —, s-a trecut la redactarea materialului cules din campaniile anterioare.

** Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri*, București, Edit. Minerva, 1981, p. 214.

Pe de altă parte, fostul monografist ataca și o serie de înfăptuiri practice ale „școlii”, în primul rînd înființarea Muzeului Satului.

Acest articol a provocat indignarea profundă a apropiaților lui D. Gusti și, în primul rînd, a lui H.H. Stahl care, în numărul 2 din 1937 al revistei „Sociologia Românească”, a publicat o notă concepută ca replică la atacul lui Amzăr, cu un titlu aparent benign *O ceartă „științifică”*, dar al cărei conținut dezvăluie, după părerea noastră, una dintre laturile mai puțin cunoscute ale prof. Stahl și anume, deosebitul său talent de polemist înzestrat atît cu ironia fină a omului de cultură, cît și cu capacitatea de a răspunde usturător și tăios oricăror atacuri care vizau compromiterea sau scăderea meritelor școlii de care s-a atașat cu infinit devotament și al cărui principal artizan, alături de D. Gusti, a fost.

DR. SORIN M. RĂDULESCU

O CEARTĂ „ȘTIINȚIFICĂ”

E foarte neplăcut să ai polemici cu vechi tovarăși de lucru, care te-au părăsit, trădîndu-te pentru că sub masca demonstrației lor științifice, vei găsi întotdeauna o leacă de acreală și de rea credință.

Iată de pildă d-l D.C. Amzăr, vechi monografist încă din anul 1929, vechi funcționar al Institutului Social, om de nădejde al profesorului Gusti, pînă în momentul cînd s-a rupt de el, scrie un articol, *Un Muzeu Social*, în „Ideea Românească”, care m-a pus în îndoială; oare să nu fi priceput d-l Amzăr, despre ce e vorba? Oare să nu fi învățat, după atît amar de ani, care este doctrina școlii românești de sociologie? Dacă e așa, cum aș putea oare să izbutesc a-l lămuri într-un articol răspuns, dacă nu s-a lămurit el singur ani întregi de zile? Sau, cunoscîndu-l ca pe un om destul de subțire la minte, d-l Amzăr, refuză cu rea credință să înțeleagă? În acest caz, mai e nevoie de un răspuns din partea noastră?

Totuși cîteva lucruri trebuie să fie spuse, pentru lămurirea terților de bună credință. Și apoi, încă vreo cîteva altele, neștiințifice, pentru lămurirea celui de rea credință, despre care amintim.

Este vorba deci de o discuție „științifică”, în jurul problemei Muzeului Social. Acum este drept, — vorba d-lui Amzăr, că esențialul cu privire la felul cum trebuie organizat un Muzeu etnografic e expus de d-l Bernea, în „Muzeul românesc de etnografie”. Deci, odată ce *Bernea dixit*, chestia este definitiv lichidată. Totuși să citim cu atenție și ce spune „neesențial”, despre această problemă d-l Amzăr, în articolul său anexă la articolul matcă, iscălit de d-l Bernea.

În scurt, se spune că d-l profesor D. Gusti, organizînd Muzeul Satului Românesc, a căutat să deruteze opinia publică spunînd că e original în străduința de a face un Muzeu Social.

D-l Amzăr vine în sprijin cu foarte multă „erudiție”, ca să demonstreze că Le Play este creatorul metodei monografice și inventatorul Muzeului Social. Nenumărate citate caută să dovedească existența unui „pa-

ralelism sociologic stăruiitor și plin de supărătoare coincidențe, între carierele celor doi oameni de știință”.

Publicul neinformați ar putea să rămână impresionat: e aproape un plagiat pe care d-l Amzăr, bineinformații, îl descoperă în dauna noastră, a celor din Școala Românească de Sociologie. Am plagiat și monografia, și Muzeul Social. Numai că d-l Amzăr se face a uita că, dacă știe cine este și ce a făcut Le Play, apoi aceasta a învățat-o la noi în Seminar. Le Play este abecedarul nostru și tema „Paralelă între Le Play și monografia sociologică”, este o întrebare clasică de examen. În ce mă privește, pretind tuturor d-ilor studenți, care trec prin Seminarul meu de monografie sociologică, să știe precis cine-i Le Play, și ce am învățat noi de la el. Și în lecțiile de Seminar, dau celor tineri între ale sociologiei alte amănunte, mult mai adâncite, decât cele pe care se fălește a le ști d-l A.

Sau poate că d-l Amzăr a învățat de abia acum în urmă, pe Le Play ? Abia plecat de la noi a citi opera acestuia, ca să ne poată da în cap cu ea. Atunci afirm răspicat că d-l Amzăr a trecut pe nedrept examenele de Sociologie. Să fi știut cineva că nu-l cunoaște pe Le Play, și mai lua el bursă pentru străinătate !

Legăturile noastre cu Le Play sînt deci îndeobște cunoscute și deseori afirmate de către noi. Îi putem servi d-lui Amzăr, dacă mai vrea să mai învețe încă ceva carte, — nu i-ar strica, dacă această carte ar învăța-o cu omenie — dovezi citate îndeajuns.

Ei, și cu toate acestea, făcînd ca și Le Play înaintașul nostru „monografie” și „muzeu social” ținem morțiș, la afirmația că, școala românească de sociologie este originală. Și ținem pentru că una e monografia noastră și alta este Le Play. Să o repetăm pentru a nu știu cîta oară d-lui Amzăr ? Poate că de data asta înțelege. Le Play urmărește reforma socială, prin forma familiei. Această familie are o evoluție istorică, fazată, care pleacă de la familia patriarhală și ajunge la familia modernă, dizolvată a marilor orașe. Acest proces istoric nu se întîmplă în toată lumea cu aceeași iuțeală. Sînt unele familii întîrziate, altele mai înaintate pe treptele fazelor de dezvoltare. Această evoluție nesimetrică are și ea desigur, anume pricini. Le Play își propune să găsească printr-o cercetare la fața locului, pricinile care au făcut ca în anume locuri, procesul de disoluție al familiei patriarhale, să nu fie așa de înaintat, pentru ca să învețe astfel primejdiile, pe care le va întîmpina în opera sa de reformă socială. Să mai descriem și care sînt aceste pricini, cele nouă feluri de condiții geografice, etc., etc. ? E inutil.

Al doilea mare gînd al lui Le Play : după cum familia e dătătoare de seamă pentru întreaga societate, bugetul familial este dătător de seamă pentru familie. Deci, prin bugete, ajunge Le Play la Sociologie.

Acum ce facem noi ? Studiem societatea întreagă, nu numai familia. O studiem în toate cele patru manifestări ale ei, cele patru condiții în structurarea ei, în relațiile și procesele ei sociale, etc. Metoda noastră de lucru este nu numai bugetul, ci atîtea altele. (D-l Amzăr, să-și mai consulte spre aducere aminte, notele lui de student din anul întîi).

Acum ce e cu Muzeul Social? Evident, Muzeul fiind un mijloc de a înfățișa pedagogic, fie informații, fie de-a dreptul materiale brute, pentru lămurirea unei anume probleme, vom avea mai multe feluri de Muzeu Sociale, după cum mai multe sînt și doctrinele de sociologie ce le stau la bază.

Un muzeu sociologic românesc, dacă ar fi făcut de către Școala sociologică din București, ar fi altceva decît același Muzeu, făcut de către d-l Bernea. Lăsăm de o parte chestiunile de talent muzeologic, dar noi am face Muzeul astfel încît să arătăm influențele cosmologice, biologice, istorice, psihologice, manifestările spirituale, economice, juridice și administrative politice, care alcătuiesc în totalitatea lor satul românesc, pe cînd d-l Bernea, l-ar face ca să arate cit de deștept este, și ce multă carte „comparată” știe.

Așa vedem noi Muzeul Satului Românesc ca un loc în care oricine ar vrea să se informeze bine despre sate, să poată găsi limpede expuse și la zi ținute toate informațiile de care vorbim mai sus. Lucrul acesta nu l-ar putea face Le Play. Între noi și Le Play doar numele de „Muzeu Social” este comun. Doar ideea matcă, și nicidecum realizarea.

Dar Muzeul Satului Românesc este un astfel de Muzeu Sociologic? Răspundem răspicat: nu este încă! Însă cu ajutorul lui Dumnezeu, îl vom face chiar cu riscul să se învenineze încă mai mult, răii cei sterpi din jurul nostru care mor de ciudă că fac alții cee ce nu pot face ei.

Muzeul Satului Românesc a fost făcut, ca un act de mare curaj din partea noastră. Nu se face înfăptuirile niciodată în condițiile optime de lucru. Ce bine ar fi fost ca noi cei din Școala Sociologică să fi căpătat bani suficienți și răgazul necesar, ca pe îndelete, în vreo 10 ani de zile, să facem deplin Muzeul Nostru. Din păcate, a trebuit să smulgem bucata noastră de loc, să construim în cadrul unor festivități ale Lunii Bucureștilor, cu o muncă de zi și de noapte, în mai puțin de două luni de zile, și să construiam așa fel, încît acest Muzeu al nostru să fie și rentabil, adică să-și scoată cheltuielile, singur.

Poate să scrie d-l Bernea, pe hîrtie „cum trebuie să fie un Muzeu Model”. Dar așa fi vrut să-l văd, eu, care îl știu ce comod este, și cum în sate nu se îndura să stea noaptea la cîte un priveghiu, pe care îl avea de studiat, așa fi vrut să-l văd în nopțile de Paști ale anului trecut, bătîndu-se cu cei 300 de salahori, de dragul gîndului, că e mai bine să iasă un Muzeu al Satului Românesc, ceva mai modest pentru că el poate fi începutul Muzeului adevărat, decît să lăsăm ca, cu aceeași bani, să se fi fi făcut încă de anul trecut, vreun oraș al piticilor!

Dar mai mult decît atît, Muzeul Satului Românesc, așa cum este, e foarte bun. Întreg materialul strîns acolo, este excelent. Evident, d-l Amzăr, ar fi putut să ne întrebă de ce nu am reușit să facem din el un Muzeu Sociologic deplin. De ce l-am lăsat a fi ceva care seamănă cu un „Muzeu etnografic”? Repet, pentru că nu am avut timpul necesar și nici mijloacele financiare. Pentru că ne lipsește clădirea în care să strîngem și să expunem informațiile despre toate cadrele și manifestările satului. Pentru că, în urma atîtor trădări, am rămas puțini aceia care sîntem gata să muncim pentru o asemenea problemă, și trebuie să ne împărțim zilele de muncă în prea multe locuri. Însă pot să-l incre-

dințez pe d-l Amzăr că, dacă un Muzeu Sociologic va fi făcut, tot de către noi va fi făcut, pentru că noi nu ne precupețim nici timpul, nici sănătatea, nici ambițiile personale ca să facem o treabă bună. Deocamdată, în anul acesta, n-am putut continua lucrările noastre, pentru că am muncit la alte lucruri, foarte importante și ele. Însă n-au intrat zilele în sac, și tot vom sfârși prin a face ceea ce vrem.

O vom face în ciuda faptului că vom fi lipsiți de ajutorul d-lui Amzăr, căruia i se cuvine să-i spunem și câteva lucruri personale, spre a sfârși.

Cu multă ironie, d-l Amzăr, vorbește de „Paralelisme sociologice”, supărătoare pentru profesorul nostru. Pentru că veni vorba, îi mai pot da un exemplu clasic de „paralelism sociologic”.

Pe vremea, cînd întors din Germania, d-l Amzăr era la Institutul Social, cu o leafă mai mare decît o au „figuranții țărani”, din Muzeul nostru, (și ei muncesc bieții oameni la întreținerea caselor, cinstit nu ca alții, care erau plătiți să facă treburi, pe care nu le-au făcut), D-sa a tipărit în editura Institutului o carte *Critica Rațiunii Practice*, de Kant, traducere în colaborare cu . . . n-aș putea spune precis cine! Văd că și d-l Amzăr, i-a uitat numele, deoarece nu îl mai pomeneste. Dacă nu mă înșel, un domn Weinberg, sau așa ceva, supărător astăzi în ciuda pseudonimului său de Vișan. Și pe acea carte a d-lui Dumitru Cristian Amzăr și a d-lui Raul Vișan, scria tipărit așa: „Profesorul Dimitrie Gusti, omagiu omului de știință, recunoștință îndrumătorului”.

Acesta da, paralelism sociologic, ! Leafa de o parte, recunoștința de alta. Mă ții lîngă tine? Te omagiez. Mă dai afară? Te demase ca impostor. Plătește-mă bine și te iubesc.

Dar de ce a fost înlăturat d-l Amzăr, de pe lîngă profesorul Gusti? Pentru faptul că, printre altele, a scos revista „Rânduiala”, a cărei subtitlu este titlul inițial ales de noi, pentru revista apărută mai tîrziu sub numele de „Sociologie Românească” și pentru că în această „Rânduială” d-sa ataca violent pe unul dintre conducătorii Seminarului, unde se afla. Adică pentru atmosfera de trădare și de ceartă pe care o introdusese în Seminar. N-am avut nici un amestec, decît poate unul împăciuitoare, în acea ceartă. Și de aceea, obiectiv, pot afirma că aceeași atmosferă de ceartă și de trădare o va duce-o în tot locul unde se va afla.

Și cum știu că d-l Amzăr, cu toți ai lui, și prieteni și rivali, au intrat de curînd într-o grupare, care nu prea iubește trădarea și nici nu stimează pe trădători, rog pe bunii prieteni, pe care îi am acolo, să stea puțin să judece latura aceasta omenească, de trădare, de care vorbesc.

Mica noastră ceartă de familie, ar fi fost poate bine să fie lichidată de către d-l Amzăr, înainte de trecerea sa în altă parte, pentru ca el să poată intra acolo „curat și luminat”, plecînd de la o treabă bună, spre alta, pe care-o socotește tot bună, fără să fi abuzat de noii săi tovarăși de lucru, pentru ca în sînul lor și (cu ajutorul publicațiilor lor), să ducă mai departe o răfuială veche și nelichidată.

Nu a făcut-o însă d-l Amzăr, pentru că nu e omul hotărîrilor limpezi. Îmi aduc aminte de el, trădătorul crezului nostru în care a crezut și el, cum odată întors din Germania, a îmbrăcat haina țărănească arge-

șană. M-a bucurat faptul acesta, pentru că mi-l știam prieten bun și chiar sincer, îndrăgostit de sate, și îmi părea bine că poate face și el un gest care mie nu mi se cuvenea. Hainele acelea, au fost însă și ele curînd trădate și părăsite, nou-nouțe fiind încă. Ei bine, acum cînd stau și mă gîndesc la lucrul acesta, îmi pare aproape simbolic. Așa va face d-l Amzăr, oriunde se va duce. Rînd pe rînd va îmbrăca hainele sale și mereu îl va paște păcatul, pe care singur și l-a ales, trădarea.

H. H. STAHL.